

Kosek, Pavel

Funkční užití výrazu *sice* v češtině období baroka

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná. 1997, vol. 46, iss. A45, pp. [95]-103

ISBN 80-210-1606-X

ISSN 0231-7567

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/100159>

Access Date: 27. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

PAVEL KOSEK

FUNKČNÍ UŽITÍ VÝRAZU *SICE* V ČEŠTINĚ OBDOBÍ BAROKA

Během našeho bádání zaměřeného na souvětnou skladbu češtiny barokních památek jsme se zabývali také konstrukcemi s výrazem *sice*. Přitom jsme zjistili takové užití *sice*, které je s ohledem na dosavadní znalosti vývoje českého jazyka poněkud překvapivé. Hojně významové a funkční rozlišení původního příslovce *sice* zachycuje jazykovědná literatura (různého zaměření a stáří, např. Machek 1968, Kopečný 1980, Bauer 1960, Jungmann 1838 atd.) sporadicky a zejména nesoustavně (výrazně se v tomto bodě projevuje mimo jiné absence slovníku češtiny střední doby a pochopitelně také fakt dosud nedokončeného staročeského slovníku). Jelikož v barokních textech *sice* nabývá výrazné významové a funkční „pestrosti“, rozhodli jsme se provést na omezeném okruhu barokních památek (viz Prameny) analýzu těchto významů a funkcí. Domníváme se, že nám tento přístup může napomoci doplnit poznání poměrně komplikovaného procesu významové a funkční diferenciacie tohoto výrazu.

Na rozdíl od období humanistické češtiny, kdy byla upřednostňována podoba *sic*, objevuje se toto původní příslovce v excerpovaných literárních památkách výlučně v podobě *sice* (ojediněle *sice*). V barokní češtině vyjadřuje svůj původní adverbiální význam „tak/to“ jen zřídka. Zjistili jsme pouze jeden takový případ: *O rýsu píše Plinius:..., tak jest smradlavý podle náklonnosti své/ že by se pro lidský neřád zabil. Protož aby myslivci zvěř sice zůřivou/ sobě podmanili/ lejnakus (odpůste poctivé uši,...) na vysoké místo pověsí/... Bílovský 1720, s. 255.*

V mnohem větší míře *sice* nalézáme ve stejných funkcích jako v nové češtině (o jeho užití v jednom podtypu odporovacího souvětí viz níže):

a/ vysvětluje (popř. zpřesňuje) platnost toho, co předchází - v podobě *a to sice*, anebo *a sice*: *Tim štítem nás zaopatřuje/ a do ristuňku toho nás stroji (!) náš Nejsvětější Otec/... Kliment XI. kdyžto nám ve středu/ v pátek/ a v sobotu Půst nařizuje/ a takový sice Půst/ od kterého žádný zdravý člověk není osvobozen Bílovský 1720, s.451, Než není na tom dosti/ Ohně potřeby, a to sice Ohně Ducha sv./ Ohně onoho/ který dnes nad svatými Apoštoly se ukázal pod spůsobem rozdělených jazykův/ jako Oheň Bílovský 1720, s.4-5;*

Pozn. V podobě a sic(e) se tento prostředek vyskytoval také ve staré češtině: a pak vlož knot a vyveď tu vodu nebo nehodu tady. a sic ústy i zadkem i puštěním Rhaz 49. (Doklady na užití sice

ve staré češtině, které uvádíme také v dalších částech článku, pocházejí z excerpce Staročeského slovníku. Chtěli bychom na tomto místě poděkovat pracovníkům oddělení Staročeského slovníku AV ČR za to, že nám umožnili pracovat s listkovým katalogem, a také za jejich laskavou a trpělivou pomoc při orientaci v dané problematice.)

b/ uvozuje postponovanou větu, která vyjadřuje, co bude následovat při nesplnění obsahu věty první: *.../ a nechoďte k otcum vaším/ ani k mému otci bez těch znamení; sice zabloudíte:...* Bílovský 1721, s.150, *Žádný hadt k ní nemohou se příplaziti, sice musí zcepenati* Marek 184, *.../ odpočiňte sobě/ a budete uzdravení: sice potká vás něco horšího/...* Bílovský 1720, s.481, *Fili non adjicias Synu nepřidávej!..., nehřeš více!.../ sice nebude dobře/ ujišťují (!) tebe/ jestliže podruhé zhřešíš!...* Bílovský 1721, s.473. Těchto konstrukcí se užívá za specifických podmínek: propozice věty první je modalizována – mluvčí má zájem na její realizaci - proto je její predikátový výraz v imperativu (nebo v budoucím čase), predikátový výraz věty druhé je v čase budoucím. Věta druhá uvádí alternativu, která nastane v případě nesplnění obsahu věty první a jejíž realizaci považuje mluvčí z hlediska agentu nebo nositele za nežádoucí (Daneš 1985, s.178–179). *Sice* zde explicitně signalizuje inkompatibilitu mezi propozicí věty první a propozicí věty druhé; zároveň odkazuje k presupozici **jestliže non p, pak q** (přičemž $p = V_1$, $q = V_2$ - takto bychom mohli parafrázovat např. spojení vět Bílovský 1721, s.150: *.../ a nechoďte k Otcum Vaším/ ani k mému otci bez těch znamení; jestliže bez těch znamení přijdete, pak zabloudíte:...*).

Sice se shoduje v těchto případech s novočeskými konstrukcemi s konekto-rem *jinak* - jejich klasifikaci provedl Fr. Daneš (ibid.). Fr. Daneš popisuje tři typy konstrukcí s *jinak*: *a/ Drž se mně za ruku. Jinak upadneš, b/ Bylo štěstí, že měl helmu. Jinak by se byl jistě zabil*, věta první vyjadřuje hodnocení nějakého faktu, přičemž věta druhá uvádí eventualitu, k níž mohlo dojít (ale nedošlo!) a z níž hodnocení vychází - *c/ Venku je určitě nějaký cizí člověk. Jinak by ten pes neštěkal*, věta druhá obsahuje důvod pro závěr obsažený ve větě první (přesná interpretace ibid.). Jak patrně, námi zjištěné konstrukce se *sice* představují pouze typ *a/*. Excerpovali jsme jednu konstrukci lišící se (zdánlivě) od výše uvedených typů novočeských konstrukcí s *jinak*: *Košile, které mu někdy daly pobožné paní, aby je od nich přijal, musily býti z plátna velmi tlustého: sice jich anebo nepřijímal, anebo žebráku,...., ihned daroval...* Tanner 138 - tento případ představuje v podstatě modifikaci konstrukce typu *a/*. Jde vlastně o pohled na danou situaci jako již realizovanou, tj. první věta vyjadřuje podmínku, věta druhá, co následovalo v případě jejího nedodržení - *sice* zde odkazuje k presupozici **jestliže non p, pak q**.

Pozn. *Sice* se v těchto konstrukcích počalo ustalovat v humanistické češtině, a to v podobě *sice/jinak* (Bauer 1960, s.102): *aniž lejví vína nového do nádob starých: sic jinak rozpuknou se sudové, a víno vyleje* BiblKral Mt 9.17. Zůstává otázkou, proč bylo *sice* zpočátku v těchto konstrukcích doplňováno výrazem *jinak*. Bylo toto doplnění dikováno snahou zjednotřit prostředek v této funkci ještě neustálený, nebo zde šlo původně o dva výrazy s různou funkcí (přičemž *sice* mohlo sloužit jako prostředek koheze textu - viz níže)? Motivaci užívání *sice* v těchto konstrukcích společně s *jinak* nám barokní materiál bohužel neumožňuje zodpovědět. První doklad na samostatné

sice uvádí Zikmund (Zikmund 1863, 571–572) až u Komenského: podobně malíř každému malování základní barvu dává hledí: sic se barvy otratí, opadati, blednouti a zacházeti budou a práce v nic.

Excerpovaná spojení vět naznačují, že *sice* se v barokním jazyce podobně jako v humanistickém období (Bauer 1960, s.102, s.110) specializovalo jen na typ *a/*. Uvedený předpoklad potvrzuje skutečnost, že jediná odlišná konstrukce, kterou jsme excerpovali, je vlastně specifickou realizací typu *a/*. Naše zkoumání je v tomto bodě limitováno velmi skromným souborem zjištěných konstrukcí. Pro jazyk 19. století však máme doloženy v Příručním slovníku jaz. českého již doklady typu *c/*: „Neřikal jsem to, že není (muzikant) v řece, sic že by na břehu byly housle? Rais. (jde o typ *c/*, avšak realizovaný jako „negativ“ parafrázovatelný jako: Muzikant je v řece, sic by na břehu nebyly housle), Není zajiště dobře, aby byl člověk samotěn, sice by to bylo v písmě jinak Ner.

V zkoumaných památkách se *sice* užívá také způsobem, který nebyl v podstatě podrobně vyložen v žádné z nám známých prací zabývajících se vývojem jazyka (nesoustavně ovšem toto užití zčásti zachyceno bylo ve slovníkové produkci různého zaměření, z různých časových vrstev, např. Jungmann 1838, Příruční slovník jazyka českého):

a/ vyjadřuje příslovečný význam „za jiných okolností, po jiných stránkách“.

V tomto užití má *sice* endocentrický charakter: odkazuje zároveň k presupozicím (nespecifikovaným okolnostem), za nichž platí ve větě popíraný obsah (na rozdíl od již zmíněných konstrukcí však zde *sice* neodkazuje k presupozici **jestliže non p, pak q**): A chodě po komoře ukazoval, jak lehky bude chodivati,..., aby sobě násilí neučinil; a naposledy velmi ponížně a spolu vroucně za to pátera provinciála prosil, až i to vyprosil, aby ho podlé jeho obyčeje nechal pěšky choditi. Vědělt zajiště, že by sice musil svůj apoštolský život opustiti... Tanner 64–65, Ačkoli pak páter Albrecht velice se z toho radoval, že kollej bude v Klatově, nicméně však potom když znamenal, že někteří klatovští, a sice katoličtí měšťané, od Tovaryšstva našeho hrubě odvrácenou mysl měli,..., říkal že jest mu toho líto, že se již to u důstojného generála vyjednálo, aby tu kollej připustil: sice že by nyní o to pracoval, aby ta kollej raději v Horažďevovicích nežli v Klatovech byla Tanner 150. Sice nabývalo v tomto užití dalších významů, např. „jindy“: (Petře)... dobrá ti padla. Když tak se ta proměna Krista/ tobě líbila/ že/ který jsi sice buďto Jana/ buďto Jakuba na raddu brával/ tenkrát bez navrhnutí (!) Jakuba/ bez prozby Jana/ sám jsi vesele ku Kristu promluvil... Bilovský 1721, s.12, nebo vyjadřovalo koncesivnost: Tu ránu Boží také skusili předkové naši v létu 1613 za panování Matyáše.../ nebo v Klatovech mor veliký byl/ jakž se v poznamenání nachází... (končí věta a začíná nový odstavec) A sice z zkušenosti známo jest/ že v tom městě Klatovech/ čerstvé/ a zdravé jest povětrí/ a že ne tak brzo/ nýbrž velmi zřídka morové nakažení... přichází:... Hammerschmidt 118, Mezi jinými pak dary a milostmi, jimiž jest císař svatého Václava počtil, také titulem královským jej ozdobil (kterého on sice užívati nechtěl), českou zemi od všelijakých císařských poplatků a daní osvobodil... Kadlinský 65;

Pozn. Význam „za jiných okolností“ vyjadřovalo *sice* hojně již ve staré češtině: Leč buď doma leč na poli, pomni na smrt, kdež si koli, ač sic [syt] tebe i neboli Vít 32a (96). Také v staročeských památkách nabývalo různých významů, např. „jindy“: Pakli (dennice) jasněje než sic sviťt, bude (královna) mila králi a porodí syna BřezSnáď, 111b., ba dokonce v některých dokladech vyjadřuje

význam „jiným způsobem“: A pak za těmi horami a tú zemí, v níž ti žide přebývají, jest převeliké jezero jako pravé moře, a to jest obstápeno horami skalními, a příkrými jako zdmi; a proto nemohú ani sem ani tam, ani na lodech ani sic CestMand, 213 a, (52).

b/ vyjadřuje, že něco vyplývá z předchozího kontextu, v jistém smyslu shrnuje obsah předtím řečeného: *Píše „Roa“ o očištcí: Kúno z Malburku, 40. lét živ jsouc na tom světě, naposledy do kláštera vstoupil, kdežto až do poslední své hodiny smrti podlé regul klášterních byl pobožně živ. Když umřel, v tu hodinu jistý Kněz zaklínal jednu osobu od zlého ducha posedlou, kterou ten host pekelný náramně trápival; tu pak hodinu, v kterou umřel Kúno, trápiti ji přestal, tak že Kněz se těšiti počal nebohou osobu od svého zlého hosta již zproštěnou býti. Zatím se stalo jináč: navrátil se zlý host do svého kvartýru, kterého zaklínal Kněz, a ptal se: kde by byl? odpověděl: byl jsem v celý umírajícího mnicha Kúnona. A mnoho vás bylo? ptal se ho Kněz: odpověděl 15000 ale jsme nespravili nic. Nyní je sice, pravda, že ďábel je lhář, a nemá se mu dáti proto žádná víra, jedině když od Boha přinucený mluví, jak mluvil k jménovanému Knězi přinucený skrze zaklínání od Círky svaté, a skrze ní proto od Boha samého nařízené. O tom sice žádný moudrý nepochybuje, že ten had starý, který prvního člověka v Ráji pokoušel, žádnému člověku neodpustí, pokouší každého, a sice nejvíc v poslední hodinu smrti Laštovka 43 (poslední sice ve smyslu „a to“), První příklad ženský jest/ pro pohlaví ženského/ druhý příklad mužský/ pro pohlaví mužského/ onen sice o ženě takto v kapitole osmé ten sekretář Krista vypisuje Bílovský 1720, s.469. V těchto dokladech lze sice interpretovat jen velmi obtížně. Je však patrné, že se zde setkáváme s výrazem, jenž si vedle zbytků lexikálního významu „takovým způsobem“ uchovává zejména anaforičnost - tzn. je především prostředkem koheze textu. Takto textový konektor sice nabývá významu aktuálně, tj. na základě kontextu: ve dvou případech ho lze např. interpretovat ve významu následkovém: *Ani pak tehdaž, když po cestách chodil, nechtěl žádné příležitosti zanedbat, kteréž by mohl k spasení jiných užítí; neboť když s ním někteří šli, místo marné rozprávky na cestě, učival je katolické víře a mravům křesťanskému člověku příslušejícím. Sice kohokoli dopadl na poli, buď on sedlák, neb služebník, neb pachole, neb kdokoli jiný byl,..., ptával se ho laskavě a tiše, co by smejšlel o Pánu Kristu? a co by věděl o něm, a o jiných věcech k životu Křesťanskému náležejících? Tanner 89, ...: svatý Václav, nemoha délejš slzti udržeti, s pláčem promluvil: Ó, kýž milostivý Pán Bůh dá, aby se k jeho cti i v této mé zemi tolik mší svatých obětovalo a aby také můj den mezi dny těchto svatých počten byl! A sice vyslyšán jest od Boha, nebo potom i mnoho tisíc kněžů v Čechách se nacházelo i jeho mučedlnictví trefilo se na 28. den měsíce září,... Kadlinský 55.**

Pozn. V podobné funkci se sice užívá také ve staré češtině: A ti neřádi zjevně a nekřesťanští kusové zbužují a zbuřili sú kněžata okolnie i jiné dolejšie i sic všechno křesťanstvie proti té zemi, ale ne my BřezKron 492.

V námi excerpovaných památkách barokní češtiny sledujeme hojně případy užití *sice* v první větě odporovacího souvětí (v mnohem menší míře se takto uplatňuje také na členské úrovni). Ve většině případů se zde setkáváme s kon-

strukcemi podobnými novočeským: věta druhá „... vyjadřuje korekturu možných očekávání plynoucích z platnosti propozice věty první“ (Karlík 1995, s.112). *Sice* v těchto souvětích plní roli preparativní - signalizuje, že propozice věty první bude v rozporu s propozicí věty druhé (jeho užití je fakultativní). Velmi pestrý je repertoár spojovacích prostředků uvozujících druhou větu:

- a/ *sice - ale* (excerpováno 9 souvětí): *Pravili sice: „Mistře víme, že pravdomluvný jsi, a cestu Boží v pravdě učíš“, ale všechny slova jeho pozorovali, aby ho v řeči polapili... Marek 39, na členské úrovni (excerpováno ve 3 případech):... Duch Svätý schválil/ abys kalich, tobě sice hořký/ ale tvým bratrům, a sestram sladky, vypil Laštovka 11,*
- b/ *sice - však* (4): *...to sice pamatovala, co sv. Pavel k Korintům napsal:..., však, co následuje mimo srdce pustila Marek 156, na členské úrovni (1): Aby tehdy taková smrt nás všechny potkala/ k tobě na kříži umirající Kriste se obracuji/ a s oným velikým sice lotrem/ však skrze tu jedinkou Modlitbu/ a tvé neskončené Milosrdenství spaseným/ vroucně/ a horlivě volám:... Bílovský 1721, s.79,*
- c/ *sice - nicméně* (5): *Tak takoví budou sice drobet po spovědi smutní/ nicméně v krátkém čase vyrazí to sobě z hlavy!... Bílovský 1721, s.66,*
- d/ *sice - než* (3): *Oportuna quidem petra refugium erinaceis, sed habitatio grata columbis. Příležitostne (!) outočiště sice jest skála pro ježky/ než příjemne (!)/ a jisté bydlení pro holubice... Bílovský 1721, s.158,*
- e/ *sice - pak* (3): *Činil to pilně Arsenius: ale předce se ostejchal jejích vysokého rodu, a jim sice seděti povolil, sám pak stával při nich, a tak je učival Jesťábský 33,*
- f/ *sice - ale však* (2): viz níže,
- g/ *sice - nicméně však* (1): *Bylat sice Albrechtova paní máteř od mladosti Katolického náboženství: nicméně však: s dovolením svatě katolické církve, ..., velebnou oltářní svátost pod obojí přijímala, ... Tanner 31,*
- h/ *sice - však nicméně* (1): *Zarmoutil se sice muž nábožný: však nicméně pokorně poslechl Marek 130.*

V některých excerpovaných souvětích si *sice* zachovává (zčásti) význam „po jiných stránkách, co se týče ostatních věcí“: *To jest byl zázrak! který já sice zde nechci ani vyskoumávat/ ani vykládati/ než to pravím/ že jsme my všichni podobní tomu zástupu!... Bílovský 1721, s.161, Důstojně velebný pán Šebestián Zbraslavský, svatého hlavního kostela pražského kanovník, a někdejší děkan v Sušici, ... slychával jeho zpověď, a potom řekl, že sice byl člověkem, ale však že člověka v něm nenalezl (= byl svatý, pozn. autora) Tanner 169–170. Těmito konstrukcemi mluvčí signalizuje, že propozice věty první, jejíž platnost je „omezena“ propozicí věty druhé, za jiných (nespecifikovaných) okolností, než jsou ty uvedené ve větě druhé, platí. V některých dokladech, které mají dialogický charakter, popř. v dokladech dialogu parafrázujících, je zvýrazněn moment „připouštění“: *Panu Janovi Chánovskému, otci pátera Albrechta, někdy říkával: „Ó veliké vojny nastávají! Ó jak těžké ssoužení lidu bude! Budouť synové naši pokrejavti se v lesích i v horách i v skrejších.“ A když se ho ptával dotčený pán: Také-li oni sami dočkají těch zlých věcí? Odpovídal: „Myť sice toho nedočkáme,**

ale tito synové naši to zkusí Tanner 40, Šli ony před tím k páterovi, jakožto k svému duchovnímu otci, poraditi se a prositi za dovolení; kterýž jim sice k vůli pána bratrance na ten čas povolení dal, ale však jich napomenul, aby když při tanci budou se klaněti, sobě myslily, že by poklony ne lidem, ale svatým anjelům strážným, tam s lidmi přítomným činí (!) Tanner 101–102. Tyto konstrukce mají pragmatickou dimenzi, jak jsme řekli již výše, jejich prostřednictvím se v rámci komunikace realizuje akt „připouštění“ - mluvčí v druhé větě uvádí skutečnost, jež je v rozporu s předchozím partnerovým tvrzením, které je uvedeno ve větě první. *Sice* umístěno v první větě signalizuje, že za jiných (nespecifikovaných) okolností partnerovo tvrzení (= obsah první věty) platí, resp. že mluvčí připouští, že partnerovo tvrzení za jiných okolností platí. *Sice* v těchto případech kromě své anaforické funkce nabývá také funkci prostředku souhlasu (obdobně se v těchto konstrukcích původně užíval výraz *pravda*). Tento význam „připouštění“ byl patrně zachován také ve výše uvedených konstrukcích typu *To jest byl zázrak! který já sice zde nechci ani vyzkoumávat/ ani vykládat/ než to pravím/ že jsme my všichni podobní tomu zástupu/... Bílovský 1721, s.161.* Ve většině dokladů však mají tato souvětí charakter obdobný jako v nové češtině, tj. *sice* má charakter prostředku preparativního. Zdá se tedy, že již v barokním období začal původní „připouštěcí“ smysl těchto konstrukcí ustupovat.

Excerptovali jsme 5 souvětí s výrazem *sice* ve větě první, která představují opakový odstín odporovacího vztahu. V těchto případech lze *sice* spíše než jako signalizátor rozporu obsahu věty první s obsahem věty druhé (tj. v jeho preparativní funkci) interpretovat v jeho již výše zmíněných významech a funkcích, zejména v jeho navazovací funkci: ... *aby ukázal: že opravdu je voják, a jde na vojnu s dvouma meči, ne sice aby se bil člověkem, který s nim vojnu začal, ale člověka s jeho dvouma velikými nepřáteli:... Laštovka 5, Svatý Ambrož nazývá Krista vysokým Orlem/ tento Orel ačkoliv nikdy žádné starosti dokonce/ a nebo starobylosti na sobě neměl/ aby nic jmeně (!) nás naučil Orla následovati/ a mladosti předešle skrze vodu nabýti/ netoliko ze sebe... umyval/ nešvary/ a neřád z noh jejích očišťoval... netoliko ze sebe zhodil své roucho/ ale před svou obětí/ k Lázni se strojil/ a ne sice sebe/ nebo on poškrvny neměl/ ale své Učedlnky umyval... Bílovský 1721, s.9*

Námi provedená analýza užití výrazu *sice* v barokních památkách doplňuje existující představy o etymologii, resp. o základních rysech významového a funkčního rozlišení, původně příslovečného výrazu *sice*. Především se ukazuje, že pro funkční vývoj tohoto výrazu bylo rozhodující, když vedle významu „takovým způsobem“ začalo vyjadřovat význam „po jiných stránkách, za jiných okolností“. K rozlišení (vzhledem k disparátnosti těchto významů jistě zajímavému) došlo již v období staročeském (patrně na sklonku 14. století). Domníváme se společně s V. Machkem, že se význam „za jiných okolností“ vyvinul v jistých specifických situacích, ve větách mluvících o jisté výjimce, opačném případě (Machek, 1968), např.: *mají býti chovány* (býti = hřebíčky), *kdež ani jest sucho, ani mokro, neb by se sic zkazily LékVodň 265 b.* V těchto případech odkazovalo *sice* k okolnostem uvedeným v předcházející větě, přičemž mluvčí měl na mysli jejich opak, resp. neplatnost.

Po konstituování nového příslovečného významu „za jiných okolností“ dochází k dalšímu výraznému významovému vývoji výrazu *sice*, jenž se do nové češtiny dochoval jen coby prostředek synsémantický, „separátně“, a to ve dvou vývojových liniích. Rozhodujícím momentem tohoto vývoje byla anaforičnost výrazu *sice*:

- a/ od významu „takto“, který se již v staročeských památkách začal oslabovat, se odvíjelo užití *sice* jako prostředku koheze textu (zůstala zachována jeho původní anaforičnost) a také jeho užití ve výrazu *a sice* (v střední době rovněž v podobě *a to sice*),
- b/ význam „po jiných stránkách“, který nabýval již ve staré češtině nejrůznějších odstínů, se ve střední době stal východiskem ustálení *sice* ve dvou specifických typech konstrukcí. Jednak v konstrukci: *Drž se mě za ruku, sice upadneš*, jednak v odporovacím souvětí typu: „*Myť sice toho nedočkáme, ale tito synové naši to zkusť*“, které mělo původně pragmatický aspekt - vyjadřovalo připouštění. Během dalšího vývoje se původní určení konstrukce setřelo, *sice* se začalo vnímat v těchto odporovacích souvětích (majících obvykle koncesivní odstín) především jako prostředek preparativní.

LITERATURA

- BAUER, J.: Vývoj českého souvětí. Praha 1960.
- BĚLIČOVÁ, H. - SEDLÁČEK, J.: Slovanské souvětí. Praha 1990.
- DANES, F.: Věta a text. Praha 1985.
- JUNGMANN, J.: Slovník česko-německý. Díl IV. Praha 1838.
- KARLÍK, P.: Studie o českém souvětí. Brno 1995.
- KOPEČNÝ, F.: Etymologický slovník slovanských jazyků II. Praha 1980.
- MACHEK, V.: Etymologický slovník jazyka českého. 2. vyd. Praha 1968.
- Přiruční slovník jazyka českého. Díl V. Praha 1948–1951.
- SVOBODA, K.: Kapitoly z vývoje české syntaxe hlavně souvětí. Praha 1988.
- Staročeský slovník. Úvodní stati. Soupis pramenů a zkratek. Praha 1968.
- VINTR, J.: Zásady transkripce českých textů z barokní doby. 1995 (rkp.).
- ZIKMUND, V.: Skladba jazyka českého. Litomyšl - Praha 1863.

PRAMENY

- BÍLOVSKÝ, B. H. J.: Cantator cygnus... Hlas Duchovní Labuť... Olomouc 1720.
- BÍLOVSKÝ, B. H. J.: Pia quadragessima... První Postní Rozvažování... Opava 1721.
- HAMMERSCHMIDT, J. F.: Historie Klatovská... Praha 1699.
- JESTŘÁBSKÝ, V. B.: Vidění rozličné sedláčka sprostného. Vyd. M. Kopecký. Uherský Brod 1973.
- KADLINDSKÝ, F.: Svatý Václav (překlad latinského originálu Jana Tannera). Vyd. Z. Kalista. Praha 1941.
- KONIÁS, A.: Postila... Praha 1750.
- LAŠTOVKA, T. X.: Čtvrtý Článek Víry Katolické... Trnava 1748.
- MÁREK, D.: Trojí chléb nebeský... Díl I. Praha 1728.

TANNER, J.: Muž Apoštolský aneb Život... P.Albrechta Chanovského T.J. (překlad latinského originálu). Vyd. J. Vašica. Praha 1932.

Země dobrá, to jest: Země Česká... Hradec Králové 1754.

ZKRATKY

LékRhaz Rhazesovo Ranné lékařství. Vyd. K.J.Erben. Praha 1869.

LékVodň herbář se zdravotvėdou v kodexu Vodňanském (fol. 259a - 285b); ok. 1410. Rkp.: Praha, Muz II F 2. 286 fol.

Vít Svatovítský rukopis. Vyd. A. Patera: Památky (staré) 9. Praha 1886.

BřezKron Kronika Vavřince z Březové. Vyd. Goll, J.: Prameny dějin českých 5. Praha 1893.

BřezSnáf Kniehy snového vykládanie (Snáf). Rkp: BřezSnáfM Brno, UK MK 14, 181 fol.; ok. 1450.

CestMand Cestopis tzv. Mandevilla. Vyd. Šimek, Fr. Praha 1911.

EDIČNÍ POZNÁMKA

Pro transkripce českých textů barokního období neexistují dosud obecně přijatá a závazná pravidla. Citujeme-li doklady přímo z barokních tisků, přepisujeme je podle zásad formulovaných J. Vintrem (viz Literatura). Doklady pocházející z edic novočeských ponecháváme v podobě, která vychází ze zásad té dané edice.

Staročeské doklady jsou transkribovány podle pravidel Staročeského slovníku (Staročeský slovník 1968, s.44–49).

FUNKTIONALE VERWENDUNG DES AUSDRUCKS *SICE* IM TSCHECHISCHEN DER BAROCKEPOCHE

Autor des Artikels befaßt sich mit dem Bedeutungs- und Funktionsumfang des ursprünglichen Adverbs *sice* in literarischen Denkmälern aus der Barockzeit. Er konstatiert eine reiche Bedeutungs-differenzierung beim Ausdruck *sice* (verwendeten z.B. in Bedeutung „unter anderen Umständen“, oder in Funktion eines Mittels der Textkohäsion), die das Ergebnis der Bedeutungs- und Funktionsverschiebungen ist, die schon in den vorigen Entwicklungsstufen der tschechischen Sprache begannen. Die Analyse des Barockmaterials ermöglichte dem Autor auch den Prozeß zu erklären, bei dem die sich in der Barockzeit stabilisierenden adversativen Satzverbindungen mit *sice - ale*, *sice - však* u. ä. entstanden. Der Autor verweist auf ihre ursprünglich pragmatische Dimension, darauf, daß durch sie in der Kommunikation der Akt „der Zulassung“ realisiert wurde - der Sprecher im zweiten Satz führte eine Tätigkeit an, die im Widerspruch mit vorheriger Behauptung des Partners stand. *Sice* im ersten Satz stehend signalisierte, daß unter anderen (nicht spezifizierten) Umständen die Behauptung des Partners (= der Inhalt des ersten Satzes) gilt, bzw. daß der Sprecher zugibt, daß unter anderen Umständen die Behauptung des Partners gilt. Der Autor formuliert aufgrund seiner Erkenntnis des Barockzustands zwei Grundzeichen für Etymologie des Ausdrucks *sice*, bzw. für seine Bedeutungs- und Funktionsdifferenzierung: a/ sie realisierte sich parallel in zwei Linien: einerseits von Bedeutung „auf diese Weise“, andererseits von Bedeutung „unter anderen Umständen“, b/ in wesentlichem Maße kam in ihr der anaphorische Charakter dieses ursprünglich adverbialen Ausdrucks zur Geltung.

Pavel Kosek
Filozofická fakulta
Ostravské univerzity
Reálů 5
70000 Ostrava

